

הרב יעקב מדין שליט"א שיחה לפרשת וארא

אחריות אישית וגאולה*

"ולא שמעו אל משה"!?"

התורה מספרת לנו על תגובת עם ישראל לשמע בשורת הגאולה:

"וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה" (שמות ו', ט).

חמש לשונות גאולה אומר משה לפני כן, והעם אינו מקשיב. אפשר היה עוד לקבל זאת, עם נימוק הפסוק "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", אלא שבפרשה הקודמת אנו שומעים שעם ישראל כן מקשיב למשה ולאחריו:

"וַיְדַבֵּר אֲהֲרֹן אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאֱמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פִקֵּד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ" (שמות ד', ל-לא).

כיצד נכלכל את הדברים? מדוע בפרשת שמות עם ישראל מתבשר על פקידת ה' את עמו, קד ומשתחוה, ואילו בפרשתנו פתאום העם מסרב לשמוע?

לא יכול או לא רוצה

הרמב"ן אצלנו זכה להיות סנגורם של ישראל, והוא מסביר שעם ישראל כן האמין, כאמור לעיל:

"מקוצר רוח ומעבודה קשה - לא בעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ולא ירצה לחיות רגע בצער, מדעתו שירוח לו אחרי כן. וקוצר הרוח הוא פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו שוטריהם אל משה, ועבודה קשה, הוא הדוחק שהיו הנוגשים אצים בהם ולא יתנום לשמוע דבר ולחשוב בו".

בני ישראל היו עוצרים מדי פעם לשמוע איזו חצי לשון גאולה, תוך כדי שהשוטרים מצליפים בהם, אבל לא היה להם זמן טכני לשמוע אל משה ואהרן. הם היו עסוקים מדי באיסוף התבן והקש לבניית ערי המסכנות.

אך במכילתא מצאנו עמדה הפוכה. רבי יהודה בן בתירה מסביר שעם ישראל אכן לא רצה לשמוע את משה:

"ר' יהודה בן בתירה אומר: הרי הוא אומר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו' וכי יש לך אדם שהוא מתבשר בשורה טובה ואינו שמח - נולד לך בן זכר, רבך מוציאך לחירות, ואינו שמח!?"

"אם כן למה נאמר ולא שמעו אל משה (שמות ו ט) אלא שהיה קשה בעיניהם לפרוש מעבודה זרה שנ' ואומר אליהם איש שקוצי עינו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו (יחזקאל כ ז)... הדא הוא דכתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (שמות ו יג) צום לפרוש מעבודה זרה"

(מכילתא דרבי ישמעאל פרשת בא, מסכתא דפסחא ה).

עם ישראל באמת לא רצה לשמוע את מה שהיה למשה להגיד.

"וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי"

אך מה רע בהסברו של הרמב"ן, שאילץ את רבי יהודה בן בתירה להידחק וכביכול להוציא לעז על עם ישראל? הרי דברי הרמב"ן מאוד סבירים!

רבי יהודה בן בתירה מבסס את דברי על נבואת יחזקאל:

"וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר... וְאִמַּרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֱ-לֹהֵי ה' בְּיוֹם בְּחַרְי בְּיִשְׂרָאֵל וְאָשָׂא יָדַי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וְאוֹדַע לָהֶם בְּאָרֶץ מִצְרַיִם וְאָשָׂא יָדַי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: בְּיוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יָדַי לָהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם אֶל אָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זִבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ צִבִי הִיא לְכָל הָאָרְצוֹת:

"וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ, אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם: וַיִּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזְבוּ וְאָמַר לְשֹׁפֵף חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלֹת אֶפֶי בָהֶם בְּתוֹךְ אָרֶץ מִצְרַיִם:

"וַאֲעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הַחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם: וְאוֹצִיאֵם מֵאָרֶץ מִצְרַיִם וְאָבֵאֵם אֶל הַמִּדְבָּר: וְאֶתֵּן לָהֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי הַדְּעִתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחֵי בָהֶם" (יחזקאל כ', ב-ז).

* השיחה הועברה בערב שבת פרשת וארא ה'תשע"ה, וסוכמה על ידי שאול שולמן ובנימין פרנקל. סיכום השיחה לא עבר את ביקורת הרב.

ואהרן מצִיפִים מולם, ולהציב מטרות דומות – לא להתייאש, ולהיות מוכנים לקחת אחריות.

חז"ל מספרים במדרש שגם ביציאת מצרים עם ישראל עוד לא זנח את העבודה הזרה – פסל מיכה יצא עם בני"מ מצרים:

"רבי יוסי אומר: יש בושה גדולה מזו ישראל עוברין בים סוף ופסל מיכה עובר עמהם שנא' ועבר בים צרה והים נקרע לפניהם הוי לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" (תנחומא כי תשא, יד).

מהיכן נובעת אותה דבקות בעבודה זרה? ומה הייחודיות של עבודת ה' שכל כך קשה לזנוח את העבודה הזרה למענה?

האמת היא, שזה טבעי והגיוני מאד שאדם יעבוד אל או פסל, שיהיה לו משהו לשאוף אלינו ולפנות עליו. העבודה הזרה אינה תובעת מהאדם לשנות את הרגליו, אלא רק לתת לה מתנות כחלק מהפולחן הספציפי.

בדרך כלל, גם אין ניתוק בין הפולחן למערכת היצרים – העבודה הזרה הפגאנית מטפחת סוגים שונים של תאוות כחלק מהפולחן, ואינה דורשת מהאדם לשנות את אורח חייו מבחינת אופיו והרגליו המוטמעים בו.

סיפורי המיתולוגיות גם מחזקים את ההתנהגות האנושית שאנו רואים בשלילה – הם מלאים קנאה ותחרות, מתח ומריבות, זימה ופריצות. החיפוש הוא אחרי החזק ולא אחרי הערכי.

אין זו דרכה של עבודת ה'. הקב"ה תובע מהאדם להבין שהאל-מרומם מעל מערכת היצרים הזולה. הוא טרנסצנדנטי, והאדם אמור לשאוף לרומם את כל אורח חייו למקום הזו, לשאוף להתנהגות גבוהה ומרוממת, ערכית ובעלת משמעות. האדם אמור לקחת אחריות על חייו גם במחיר שינוי ההרגלים.

* *
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב יעקב מדין *
 * עורך: בנימין פרנקל, תשע"ו *
 * *
 * בית המדרש הוירטואלי *
 * מיסודו של *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * האתר בעברית: <http://vbm.etzion.org.il> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 דוא"ל: office@etzion.org.il

עם ישראל שמח לשמוע שהקב"ה מתכנן להושיע אותם, "עמו אנכי בצרה". מה קרה בפרשתנו? מדוע פתאום המצב השתנה?

כיון שמשה הגיע עם דרישה – "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם... אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ!" זה ההבדל הגדול בתגובת עם ישראל לבשורה הראשונה מול התגובה לבשורה השנייה.

מורנו הרב ברויאר הסביר ששתי הדברות הראשונות הן יסוד אחד – "אָנִי ה' אֱ-לֹהֵיךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים; לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמות כ', ב-ג). זהו פסוק אחד, כיון שמשה אומר לעם ישראל – "אין ארוחות חִנָּם!"

הרגל הופך לטבע, וטבע קשה לשנות

קשה מאוד לשנות הרגלים. בני ישראל מעדיפים ברגעי השיעבוד להמשיך את העבודה הקשה, לראות את ילדיהם מושלכים באכזריות ליאור, מאשר לצאת למדבר ולעבוד את ה'.

כדי להבין יותר טוב את המקום של עם ישראל, נצייר לעצמנו מציאות דומה: אם נביא היה מגיע אלינו עכשיו, ואומר לנו שהצרות בעולם כולו תיפסקנה, יהיה שלום בארץ ובעולם, האיומים מצד איראן ודעאש ייפסקו – ודאי שהיינו שמחים לשמוע.

אך מה היה קורה אם הוא היה מתנה זאת בכך שנוותר על התקשורת הטכנולוגית שלנו? בכך שנשליך את הסמארטפונים והטלוויזיות? דומה שרוב האנשים היו מתקשים לוותר, ומסרבים לדרישה על אף המחיר הכבד שבאובדן ההבטחה לשלום.

גם בבחירות אנו פוגשים מצב דומה – מבטיחים לנו חמש מאות לשונות של גאולה, אבל אין אף דרישה. הפוליטיקאים אינם תובעים מהעם דברים, אינם מקיימים דו-שיח. הם רק מציעים הבטחות מפתות, ומהאזרח נתבע רק לשים את הפתק הנכון בקלפי.

כך אי אפשר לפתור בעיות. אי אפשר לצפות שדברים יסתדרו בלי מאמץ ועבודה עצמיים ורציניים. דברי רבי יהודה בן בתירה כל כך נכונים וכל כך קולעים. הוא אינו מוציא לעז על עם ישראל המשועבד במצרים, אלא מתאר את האופי האנושי במדויק.

לקיחת אחריות והתרוממות האדם

בשבוע הבא נקרא את פרשת בא, על המהפך שכן הצליח בסופו של דבר. עם ישראל עוזב את ההרגלים הנושנים ואת הסביבה המוכרת, ויוצא לדרך חדשה.

בכל פעם שקוראים את פרשת וארא עלינו להפנים את הקושי שעמד מול עם ישראל, את התביעה שמשה